

Rezumatul lucrării de diplomă: "Continuitatea populației românești în Transilvania" de Christian Schneider

Autorul își propune să examineze argumentele istoricilor aduse în favoarea teoriei continuității, să le evalueze temeinic, să le supună unei analize obiective, i.e. neangajate (sentimental, politic etc.).

Lucrarea este împărțită în trei secțiuni în care sunt discutate, succesiv, *argumentele istoriografice, dovezile arheologice și cele lingvistice*. De fiecare dată, problema este urmărită sub cele două aspecte principale ale sale: *continuitatea dacică* (în provincia romană întemeiată de împăratul Traian) și *continuitatea dacoromană* după retragerea aureliană (275 d. Hr.).

În prima parte a lucrării (*Izvoare istoriografice*) sunt analizate două serii de mărturii istorice: **a.** autorii antici (Eutropius, Flavius Vopiscus, Cassius Dio, Iordanis); **b.** surse medievale referitoare la evenimentele sfârșitului de secol IX (vechea cronică rusească de la Kiev, zisă și a lui Nestor, 1110-1116, și *Gesta Hungarorum* a notarului anonim al regelui Bela, secolul XII).

În ceea ce privește izvoarele antice, ele par să confirme mai curând teoria adversarilor continuității. Și totuși - dincolo de ceea ce ar putea fi o simplă exagerare retorică - o interpretare mai atentă a lor poate pune în evidență, pe de o parte, că exterminarea generală a dacilor după victoria lui Traian (106 d. Hr.) nu a însemnat decât, cel mult, exterminarea doar a bărbaților apți de luptă (*viris...exhausta* - Eutropius), iar, pe de altă parte, că retragerea romanilor de la nordul Dunării de către Aurelian (Festus) a echivalat, de fapt, cu retragerea armatei (*evocatis extinde legionibus* - Iordanis) și, probabil, a administrației imperiale. Cert este că simpla invocare a mărturiilor istoricilor Antichității târzii (sec. IV-VI) nu poate constitui un argument decisiv și convingător nici în sprijinul teoriei continuității, dar nici împotriva acesteia.

Având în vedere similitudinile existente în pasajele despre *valahi (blahi, vlahi, volohi)* din *Cronica lui Nestor* și *Gesta Hungarorum*, este foarte probabilă existența unei tradiții și/sau prototip comun (dinainte de 1100) care ar sta la originea informațiilor din cele două cronici aparent independente. În ambele cronici o anumită populație romanică de la sfârșitul secolului IX (*pastores Romanorum*) este identificată cu *vlahii* (denumire care, privitoare la români, datează din secolul X) contemporani cu cei doi cronicari din secolul XII.

Dificultatea constă în a recunoaște în *vlahii* secolului IX sau chiar în cei din secolul XII pe (proto)români. Problema pare insolubilă mai ales în cazul *Cronicii lui Nestor*, unde autorul putea să se refere, la fel de bine, și la *vlahii* de la sud de Dunăre. În ceea ce privește *Cronica notarului anonim*, nesiguranța persistă cu precădere asupra *valahilor* din secolul IX (care ar putea reprezenta și populația romanizată din Panonia trăitoare încă, poate, în secolul IX). Mult mai probabilă este identificarea *valahilor* cu românii din Transilvania în capitolul 24-25 (episodul Tuhutum - Gelu), unde evenimentele povestite par să se raporteze - conform cercetărilor lui C.A.Macartney - la datele unei legende, avându-l ca protagonist pe un anume nobil Gyula, cu rădăcini în secolul XI. Așadar - se poate afirma ca ipoteză de lucru - că românii-*valahi*, considerați la finele secolului XII de către Notar ca fiind de multă vreme stabiliți în Transilvania, erau deja prezenți pe acest teritoriu pe la 1050.

Partea a doua (*Dovezi arheologice*) începe cu analiza mărturiilor în favoarea continuității dacice în provincia romană. Săpăturile arheologice (ilustrate, în lucrare, în special prin descrierea cimitirului dacic de la Soporul de Câmpie) sunt elocvente în acest sens: atât modul de prelucrare al obiectelor de ceramică găsite în morminte, cât și tipul ritualului de înmormântare (de obicei, prin incinerare și îngroparea cenușii așezate, în prealabil, într-o urnă) - în amestec sau nu cu elemente romane - aparțin cu certitudine culturii dacilor. În ceea ce privește continuitatea dacoromană din centrele urbane (orașe, castre etc.), aceasta poate fi probată arheologic (în principal, pe baza mormintelor romane purtând însemne creștine) pentru o perioadă de circa 100 de ani după retragerea aureliană (adică, până spre 376, anul migrației hunilor, când orașele și castrele au fost definitiv părăsite). Pentru comunitățile rurale problema continuității în perioada post-aureliană este mai complicată și mai dificil de rezolvat datorită caracterului extrem de eterogen al culturilor identificate pe baza riturilor funerare. Prin analiza amănunțită a rezultatelor oferite de săpăturile arheologice de la cimitirul nr.1 de la Brăteiu, precum și printr-o serie de statistici privitoare la posibila atribuire etnică a vestigiilor din Transilvania (pe urmele cercetărilor lui Dumitru Protase și Kurt Horedt) se poate conchide totuși, în mod paradoxal, că retragerea lui Aurelian a afectat mai curând populația satelor, decât pe cea a orașelor. În "golurile" rămase în zonele rurale din epoca post-aureliană au pătruns, în schimb, imigranți din afara provinciei romane, în principal daci liberi. Aceștia vor fi supuși unui proces ulterior de romanizare, prin preluarea limbii și a obiceiurilor de la cetățenii romani ai orașelor și de la populația deja romanizată și rămasă pe loc a provinciei. Urmele creștine scoase la iveală de săpăturile arheologice nu sunt relevante - prin caracterul lor izolat și prin imposibilitatea atribuirii etnice (după 376) - nici pentru problema continuității dacoromane și nici pentru vechimea creștinismului la nord

de Dunăre. Situația fostei provincii Dacia nu diferă, în acest punct, de cea a altor provincii romane de după 313, anul edictului de la Milano.

Concluzia acestei părți a lucrării, dedicată mărturiilor arheologice, este suficient de clară: în ciuda unor elemente romane, identificate prin săpăturile de la Noșlac sau Morești, care ajung până în secolul VI, demonstrarea pe cale arheologică a continuității dacoromane pe un teritoriu extins pentru perioada cuprinsă între secolul VI și secolul X (când, din cauza dificultăților foarte mari privind atribuirea etnică, descoperirile de până acum nu au relevanță) rămâne încă a fi făcută.

Cea de-a treia parte a lucrării (*Limba română*) este dedicată argumentelor lingvistice în favoarea continuității. Este discutată mai întâi problema substratului traco-dacic. Prezența în limba română actuală a circa 89 de cuvinte aparținând substratului constituie o dovadă peremptorie a asimilării elementului traco-dac (substratul) de către cel latin (superstratul), dar nu lămurește defel chestiunea teritoriului de formare a limbii române (care ar fi putut fi situat atât la nord, cât și la sud de Dunăre).

În ceea ce privește vechile hidronime (Criș, Mureș, Someș, Timiș etc.), ele se caracterizează printr-o anumită regularitate a abaterilor de la legile de evoluție fonetică. Probabil de origine dacică, aceste denumiri de râuri pot sluji ca argumente pentru continuitatea dacică. Ele sunt, în schimb, nerelevante în privința continuității dacoromane, întrucât neregularitățile comune în evoluția lor fonetică impune ipoteza unei mijlociri străine. Un fapt este însă sigur: vechimea acestor hidronime atestă anterioritatea românilor în raport cu pătrunderea ungarilor în Transilvania.

Dovezi mai clare oferă însă unele toponime din Transilvania (Turda < *Turidava, Abrud < lat. *obridium* "aur curat", Iernut < * Radnot < Ar(d)not) sau numele unor râuri ca Bistrița (< sl. *bystrica* "repede", numit însă, în amonte, și Repedele) și Sebeș (< mgh. *sebes* "repede", cunoscut, în amonte, sub numele de Bistra și Frumoasa) ca indicii ale continuității populației dacoromane în perioada migrației slavilor.

Deși elaborată în urmă cu peste 60 de ani, teoria lui Ernst Gamillscheg, dezvoltată ulterior de Gunter Reichenkron, rămâne contribuția cea mai de seamă în încercarea de a soluționa, cu argumente lingvistice, problema continuității. Gamillscheg își construiește teoria pornind de la constatarea persistenței, în unele regiuni din Transilvania, a unor cuvinte de origine latină dispărute de pe restul

teritoriului românesc actual. Se ajunge astfel la ipoteza conform căreia elementul dacoroman s-a menținut și perpetuat cu precădere în interiorul unor focare - așa numitele *vetre* - de populație romanică, de unde limba și elementele de civilizație au iradiat spre un teritoriu mai larg (uneori cu substrat diferit: maghiar, rutean etc.). G. Reichenkron stabilește existența a trei asemenea *vetre* de romanitate: prima, **dardano-romanică**, situată la sud de Dunăre și având ca limbă de substrat ilirica (în care s-au format, de exemplu, aromânii), cea de-a doua, **daco-romanică**, în munții din vestul Transilvaniei, în zona orașelor Zlatna, Turda, Alba-Iulia, Deva sau Abrud, și, în sfârșit, cea de-a treia, **geto-romanică**, de-a lungul Dunării și a râului Olt. Pentru ultimele două *vetre* limba de substrat ar fi fost traco-daca.

În ciuda progreselor pe care le marchează teoria Gamillscheg- Reichenkron în demonstrarea continuității dacoromane, problema rămâne încă deschisă, cel puțin pentru intervalul dintre secolele VI - XI, în principal datorită absenței unor argumente arheologice și istoriografice pertinente.